

ПЕДАГОГІКА МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ШЛЯХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ ШВЕЙЦАРІЇ ТА УКРАЇНИ

Незважаючи на численну кількість публікацій, присвячених питанню полікультурної освіти, проблеми міжкультурного спілкування та діалогу культур [8] у навчальних програмах післядипломної гуманітарної освіти України, висвітлені лише з боку порівняльної педагогіки, а об'єктом самостійного дослідження ще не були.

З початку ХХІ сторіччя освіта протягом усього життя стала необхідністю як для фізичних осіб, так і для установ. Під освітою загалом розуміємо, у даному випадку, велику кількість освітніх можливостей, що використовуються після базової освіти для розвитку індивідууму і суспільства.

Освіта дорослих необхідна, щоб розвиток людини був поєднаним з навколишнім середовищем, з демократичним суспільством, з принципом однаковості прав для кожної людини, з науковим, економічним і суспільним прогресом, з розбудовою світу, з якого завдяки діалогу і культурі будуть усунені війни та насильство. Безперервна освіта повинна підсилити автономію дорослих і допомогти їм пристосуватися до економічних, культурних і суспільних змін. Освіта дорослих робить значний внесок у створення гуманного й розумного суспільства [10].

На рівні міжнародних організацій у 70-ті роки минулого сторіччя освіта дорослих стала важливим компонентом планів на майбутнє, як-то: реформування всієї системи освіти з ціллю перетворення суспільства взагалі на суспільство, що навчається.

В документах ЮНЕСКО також позначено значну роль освіти у вирішенні різного роду етнічних, культурних і релігійних конфліктів. Позначено, що надання якісної освіти для всіх відповідає перспективам, що відбиті у Всесвітній Декларації прав людини в 1948 році.

У зв'язку із зазначеним вище, вивчення проблем міжкультурного спілкування, діалогу культур та їх упровадження в програми навчальних закладів України з метою гуманізації та гуманітаризації вищої освіти та освіти дорослих є актуальним.

Отже, метою даної статті визначено аналіз сучасного стану розроблення та впровадження понять педагогіки міжкультурного спілкування в навчальні програми педагогічних закладів Швейцарії та, спираючись на позитивний досвід цієї країни, складання основних напрямів програми курсу "Педагогіка міжкультурного спілкування" для закладів післядипломної освіти в Україні.

У освітніх теоріях та практиці Швейцарії терміни "освіта дорослих" (formation des adultes) і "безперервна освіта" (formation continue) сьогодні розглядаються як синоніми, що мають, однак, деякі розбіжності в нюансах значення. Термін "освіта дорослих" використовується в тих ситуаціях, коли цю освіту зіставляють з освітою, що здобули у молодості. Отже, опозиція побудована на зіставленні семантичного компонента "вік". Термін "безперервна освіта" виокремлюється з опозиції до терміну "перша, базова освіта", тобто у цьому випадку протиставлений семантичний елемент "база, основа".

Термін "післядипломна освіта" (formation post-grade) вживається у Швейцарії для позначення четвертого та частково третього циклів вищої освіти, тобто освіти, яка здобувається після закінчення повних курсів вищих навчальних закладів. Освіта дорослих, як узагальнююче поняття відбиває всю сукупність освітніх закладів, де доросла людина може здобути освіту компенсаторного характеру, або ту, що поліпшує її знання, яке було здобуто під час першої освіти. Це можуть бути різноманітні курси для дорослих, установи перепрофілювання при університетах, відділення післядипломної освіти при університетах і вищих школах, науково-дослідницькі центри.

У Швейцарії, післядипломна освіта (post-grad, від англ. post-graduate, що означає "аспірант" або "той, що навчається після закінчення університету") - це поглиблене вивчення будь-якої галузі знань з ціллю підвищення професійного (фахового) рівня на теренах першої вищої освіти, або написання дисертаційного дослідження. Здійснюється така освіта в межах університетів, вищих шкіл і науково-дослідницьких центрів.

В українській педагогічній термінології також вживаються терміни "освіта дорослих" та "безперервна", або "неперервна освіта". Плумачення цих термінів знаходимо у проекті Закону України "Про освіту дорослих" (вересень 2005 року).

"Освіта дорослих" визначається у Законі як "цілеспрямований процес розвитку і виховання високих моральних якостей особистості шляхом реалізації освітніх програм та послуг, здійснення освітньо-інформаційної діяльності в межах та поза межами загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти"[6]. В Україні освіта дорослих координується обласними, міськими та районними Центрами зайнятості, обласними, міськими і районними відділами народної освіти. Вона здійснюється у різних центрах підготовки і перепідготовки робочих кадрів, університетах, академіях, інститутах, науково-дослідницьких центрах, академіях підвищення рівня кваліфікації и професійної підготовки/перепідготовки, інститутах підвищення кваліфікації та (фахової) професійної перепідготовки, тощо.

"Неперервна освіта – це "набуття особою знань, умінь і навичок упродовж життя для професійного, інтелектуального, культурного і духовного розвитку особистості" [6].

Як бачимо, українська та швейцарська інтерпретації вказаних термінів відрізняються: якщо в першому випадку термін "Неперервна освіта" має більш загальний характер, а термін "освіта дорослих" йому семантично підпорядковується, то в другому випадку (швейцарська інтерпретація), навпаки, термін "освіта дорослих" є узагальнюючим, а термін "неперервна освіта" має більш конкретний характер.

Щодо терміну "післядипломна освіта", то й у Швейцарії, і в Україні він вживається для позначення освіти, що набувається після одержання першої вищої освіти, на що вказують самі складні терміни "післядипломна" та "post-grad".

Ми не випадково зупинилися на детальному поясненні цих термінів: поняття, що позначаються ними, відбивають різні суспільні, економічні та культурно-етнічні реалії Швейцарії та України.

Під "освітою дорослих" у Швейцарії розуміють освіту, що можуть здобути всі верстви населення, які в ній зацікавлені з різних причин (безробіття, недоліки шкільної освіти, погане володіння мовою країни, яка приймає людину тощо). У Швейцарії вважається, що для економіки країни велике значення має "освіта для дорослих", а також важливо є висока кваліфікація робочої сили для вирішення завдань підвищення конкурентоспроможності швейцарських підприємств.

В Україні також існують програми освіти для дорослих, які реалізуються в межах вечірніх шкіл, різноманітних курсів перекваліфікації, перепрофілювання для дорослих. Це або компенсує недоліки шкільної освіти, або вирішують проблеми у сфері зайнятості.

У Швейцарії проблемами освіти дорослих займається утворена в 1994 році під егідою КДНО (Конференції Директорів Народної Освіти) - Міжкантональна Конференція Керівників відділів Освіти Дорослих (МККОД). Завдання Конференції окреслені так: 1) обмін досвідом і розвиток контактів між кантонами і мовними регіонами; 2) написання, обробка і надання базових документів, що утворюють фундамент освіти дорослих; 3) розвитку головних напрямів і концептів освітньої політики в галузі освіти дорослих.

У 1997 році МККОД проаналізувала стан освіти дорослих у Швейцарії і розробила заходи діяльності, які мають сприяти вдосконаленню цієї системи. Було запропоновано визнати освіту дорослих галуззю, рівноцінною всім іншим галузям системи освіти, зробити цю освіту досяжною для всіх верств населення, поширюючи низку освітніх послуг для населення периферійних районів Швейцарії. Позначено: необхідність узгодження програм освіти дорослих з соціальним попитом; забезпечення визнання дипломів та сертифікатів, отриманих у межах освіти дорослих на міжнародному рівні;

розвивати якість викладання в системі освіти дорослих шляхом підвищення кваліфікації викладачів, які працюють з дорослими, а також поліпшення якості програм освіти; сприяння координації зусиль між установами, що відповідають за освіту дорослих, усунення конкуренції між державами та приватними організаціями; заохочення наукових досліджень у галузі освіти дорослих, а також участь у міжнародних дослідницьких проектах у галузі освіти дорослих; поширення інновацій і розвитку, що передбачають потреби безперервної освіти в майбутньому, як на рівні концепцій, так і матеріального плану забезпечення однакової державної підтримки всіх видів освіти дорослих; утворення необхідної законодавчої бази для освіти дорослих.

Післядипломна освіта в Україні, що є постійно діючою ланкою в національній системі безперервної (або неперервної) освіти, забезпечує фахове вдосконалення громадян, поглиблення, розширення і оновлення професійних знань, умінь і навичок, забезпечує одержання нової кваліфікації, нової спеціальності та професії на основі здобутого раніше рівня освітньої та професійної підготовки і набутого практичного досвіду та індивідуальне самостійне навчання людини незалежно від віку.

Проект "Закону України про післядипломну освіту" (лютий 2006 року) передбачає реформування системи післядипломної освіти України з урахуванням вимог сучасної європейської освіти. На обговоренні цього документа відмічалися деякі вади системи післядипломної освіти в Україні, серед яких варто процитувати наступні, бо вони, на нашу думку, гальмують розвиток післядипломної освіти: 1) слабка матеріальна база; 2) централізований, інституційно обмежений характер управління, державне фінансування; 3) орієнтація на планову пропозицію; 4) мале використання механізмів саморозвитку і самоосвіти, переважно інструкторська та методична функція працівників.

Усунення означених недоліків системи післядипломної освіти в Україні передбачає як удосконалення структури та фінансування післядипломної освіти (приведення післядипломної освіти у відповідність з поточними та перспективними потребами держави та індивідуальними інтересами і потребами громадян, децентралізацію з наданням органам управління автономії, залученням різних механізмів фінансування), так і завдяки гуманізації та гуманітаризації освітніх програм.

Необхідність гуманізації та гуманітаризації вищої освіти відмічали багато науковців [1,2,7].

Під гуманітаризацією освіти розуміємо процес уведення до навчальних програм вищої освіти циклу гуманітарних дисциплін, оскільки останні, на відміну від "точних наук", що претендують на одиничність істини, спрямовані на розкриття різноманітних поглядів і точок зору з приводу якоїсь проблеми, про що писав М.М.Бахтін у роботі "Естетика словесної творчості"[5].

Гуманітарне, діалогічне мислення М.М.Бахтіна сьогодні є одним із найглибших джерел сучасного розуміння гуманітарності та культури як пошуку й затвердження "людського в людині", що звернено до особистості, до значущих людських цінностей і змісту життя.

Нещодавно все навчання, вся освіта у ВНЗ виходили із необхідності сформувати фахівця, який найбільшою мірою відповідає потребам виробництва. Сьогодні стає актуальною необхідність гуманітаризації як особливої технології, як психолого-педагогічного механізму утілення гуманістичних ідей у педагогічний процес вищої школи.

Поняття "гуманітаризація" передбачає, на думку вчених, "не просто засвоєння гуманітарного знання, а опанування особливим способом мислення, який дозволяє усвідомити ситуації, що виникли, бути готовим до діалогу культур, самоосвіти й самореалізації у системі нових відносин "людина - світ" [7].

Під гуманізацією освіти розуміємо "таку організацію процесу навчання, яка спрямована на розвиток особистості, передбачає формування в ній механізмів самоосвіти й самонавчання через задоволення базових потреб людини..." [1]. "З позицій гуманізації навчання зміст життя людини є в її прагненні стати джерелом самореалізації для інших людей, стати необхідним і потрібним людям" [1].

На нашу думку, гуманітаризація і гуманізація післядипломної освіти в Україні можливі шляхом уведення до навчальної програми курсу "Педагогіка міжкультурного спілкування", поняття і концепти якого були розроблені у Швейцарії. Під педагогікою міжкультурного спілкування розуміють педагогіку множинності, педагогіку, що дозволяє перейти від уявлення про школу та суспільство як монокультурне і мономовне явище до уявлення про них як явищ полікультурних і полімовних.

"Міжкультурний підхід пропонує наповнити змістом мовний і культурний плюралізм, які присутні в школі та суспільстві. Цей підхід пропонує інтегративну перспективу, спосіб розглядати ставлення до іншого як взаємне визнання, діалог, усунення конфліктів, взаємні поступки..." [9, с.7].

Гуманізація вищої освіти Швейцарії шляхом уведення проблематики, запропонованої в курсах педагогіки міжкультурного спілкування у вищих педагогічних закладах, успішно розвивається. Основні засоби реалізації цього напрямку – це обов'язковість цього курсу, його виокремлення в самостійну спеціальну дисципліну, обов'язковість включення тематики цього курсу до програм інших дисциплін, регулярний контроль кількості і якості викладання цього предмета, підготовка спеціалістів з проблем педагогіки міжкультурного спілкування та залучення для читання цього курсу представників державних та громадських закладів, що спеціалізуються з відповідних проблем тощо.

Полікультурний підхід в освіті, що веде до гуманізації освіти, розробляється і в українській педагогічній теорії. Також існує успішний досвід упровадження положень полікультурного підходу в освіті у практику викладання в навчальних закладах України [3,4].

Щоб з'ясувати, яка ситуація склалася з викладанням "Педагогіки міжкультурного спілкування" (якщо така існує) у програмах ВНЗ, ми провели анкетування-опитування, у формі інтерв'ю, у ВНЗ міста Одеси. Результати опитування свідчать, що в навчальних програмах як гуманітарних, так і технічних ВНЗ відсутній курс педагогіки міжкультурного спілкування як самостійної дисципліни, проте деякі її положення включені в такі курси, як "Культурологія", "Основи теорії мовних комунікацій", "Теорія і практика міжкультурної комунікації", "Україна і світ. Діалог культур", "Етика міжкультурного спілкування", "Роль ЮНЕСКО в діалозі культур", "Теорія культури" (спецкурс "Культура спілкування") та деякі інші.

Вивчення швейцарських та українських публікацій з проблем полікультурної освіти дозволяє окреслити галузі підготовки майбутніх учителів, вузівських викладачів у ВНЗ, а також у відділеннях або в інститутах післядипломної підготовки з позицій педагогіки міжкультурного спілкування. З поміж них ми виокремлюємо такі аспекти:

Соціокультурний аспект, що відноситься до соціокультурних особливостей. Ціллю підготовки в даній галузі є: розвиток інтересу до соціокультурних розбіжностей серед соціальних систем і між ними; релятивізація розбіжностей, цінностей і норм у залежності від контекстів; визнання динаміки процесів плюралізації, європеїзації і глобалізації.

Психосоціальні аспекти міжкультурних відносин. Ціллю психосоціальної підготовки є: розвиток навичок спілкування та обміну інформацією з особами різного соціокультурного походження; робота з упередження дискримінації і расизму, конструктивний підхід у керуванні конфліктами.

Методологія і методи викладання в керуванні гетерогенністю. Ціллю у цьому випадку є: розуміння індивідуальних можливостей слухачів у процесі навчання; диференційоване застосування різних методик викладання; організація процесу викладання, спрямованого на соціальну інтеграцію всіх слухачів.

Психолого-методологічні аспекти викладання спрямо-вані: на пошук рівноваги між вимогливістю і заохоченням у стосунках з слухачами; на адаптацію викладання до особливих умов, пов'язаних зі складом слухачів; на виявлення та оцінку досягнень слухачів; на заохочування, зацікавлення слухачів у колективних видах роботи.

Лінгвістичні аспекти в методиці керування плюролінгвізмом. Ціллю підготовки є: знання з лінгвістики і методики викладання першої і другої іноземної мови; заохочування осіб, які навчаються, до усвідомлення та розвитку їхньої багатомовної ідентичності; організація викладання в такий спосіб, що націлений на вихід у плюролінгвізм і вивчення мов.

Педагогічно-виховний аспект (взаємодія із родиною учня), що особливо стосується шкільних учителів, спрямований на розвиток компетенції в галузі міжкультурної комунікації у співпраці з батьками; на інформування батьків про роботу

школи та її підрозділів, про можливість учня у виборі професійної освіти; на заохочення батьків до прийняття спільних рішень; на роботу з різними соціальними службами задля поліпшення контактів між школою і родиною.

Дослідження, результати якого висвітлені в даній статті, дозволяє зробити наступні висновки.

Як у Швейцарії, так і в Україні освіта дорослих сприяє усуненню витоків соціальної ізоляції активного населення, його реінтеграції в економіку країни, і цим сприяє соціальному миру.

Приведення навчальних програм вищої освіти та післядипломної освіти у Швейцарії та Україні у відповідність до соціальних, економічних, та культурних змін у цих країнах, що мали місце протягом останніх десятиріч, реалізується (у Швейцарії) та може бути реалізовано (в Україні) шляхом гуманізації та гуманітаризації освітніх програм.

Аналіз публікацій з проблем гуманітаризації та гуманізації освіти дозволяє розглядати гуманітаризацію як особливу технологію, особливий психолого-педагогічний механізм утілення гуманістичних ідей у педагогічну практику вищої школи.

Педагогіка міжкультурного спілкування, одним із основних принципів якої є принцип діалогу культур, є тією галуззю, через яку ідеї гуманізму можуть упроваджуватися в освіту в процесі підготовки педагогічних кадрів.

Діалогічний підхід, притаманний самій системі гуманітарного знання, є теоретичними засадами впровадження педагогіки міжкультурного спілкування та принципу діалогу культур у навчальні програми закладів вищої та післядипломної освіти.

Примірна програма курсу "Педагогіка міжкультурного спілкування" для ВНЗ, що готують вчителів і викладачів, а також для установ післядипломної освіти, включає соціокультурні, психосоціальні, психологічні та лінгвістичні аспекти, а також загальні проблеми методології і методики викладання в гетерогенній аудиторії.

Предметом подальшого дослідження є наповнення змістовою тематикою позначених вище аспектів курсу "Педагогіка міжкультурного спілкування", бо це потребує окремого детального розгляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Берулава М.Н.* Современные проблемы гуманизации образования / М.Н. Берулава // Образование в социально-гуманитарной сфере Российской Федерации/ Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. -2003. – № 2 (195). Режим доступа: <http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/2003/vestniksf195-02/vestniksf195-02030.htm>
2. *Блохина В.А.* Гуманистический аспект интегрированных курсов по естествознанию / В.А. Блохина // Наука и образование: Материалы VII международной ... Режим доступа: www.sgpu.info/science/aspirant/avtoreferaty/blokhina.doc
3. Впровадження ЕСТS в українських університетах: Методичні матеріали. – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2006. – 56 с.
4. *Грива О.* Модель соціально-педагогічної підготовки фахівців до роботи з молоддю в умовах полікультурності / О. Грива // Зб. праць Полтавського Держ. університету. – №1-2, – 2003. – С.171-174.
5. *Дьяконов Г.В.* Концепция диалога М.М.Бахтина как методология научно-гуманитарного мышления и мировоззрения / Г.В. Дьяконов // Феномен человека в психологических исследованиях и в социальной практике. Мат. Междунар. конференции (Смоленск, 23-25 октября 2003 г.) / [под ред. В.А. Сониной]. – Смоленск: Изд-во Смоленского государственного университета, 2003. – С.22-27.
6. Законодавчі документи (Закон України "Про освіту" №1060-ХІІ, із змінами від 19 грудня 2006р. Режим доступа: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/; Закон України "Про вищу освіту" №2984-ІІІ, із змінами від 20 грудня 2006 р. Режим доступа: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/; <http://www.mon.gov.ua/>; проект Закону України "Про післядипломну освіту" (лютий 2006р.) Документ Microsoft Word з: http://ipk.kiev.ua/document/zakon_pislydiplomna_osvita.doc.
7. *Сманцер А.П., Кондрашова Л.В.* Гуманизация педагогического процесса в современной школе: история и современность: учеб.-метод. пособие для студентов / А.П. Сманцер, Л.В. Кондрашова. – Мн.: "Бестпринт", 2001. – 308 с.
8. *Черток Л.П.* Поняття діалогу культур в контексті розвитку системи освіти в Україні / Л.П. Черток // Збірник наукових праць ЦДПУ ім. К.Д. Ушинського. – №3, – 2008, – С.90-96.
9. Kubler Ch. "Rapport national de la Suisse : Le développement de l'éducation/formation au cours de la dernière décennie du XXe siècle", redigé sur mandat de la Conférence suisse des directeurs cantonaux de l'instruction publique (CDIP) ; UNESCO, Bureau international d'éducation BIE, Conférence internationale de l'éducation 2001 Geneve ; Berne, juillet 2001. 116p.
10. "La formation des adultes dans les cantons" – Documents, suggestions et propositions de la Conférence intercantonale des responsables de la formation des adultes (CIRFA) rapport d'études –CDIP, Berne 1999 (p.17). www.ides.ch.

Подано до редакції 26.06.09

РЕЗЮМЕ

У статті розглядається проблема вдосконалення вищої та післядипломної освіти у Швейцарії та Україні шляхом уведення до навчальних програм деяких положень педагогіки міжкультурного спілкування. Висвітлюються основні аспекти курсу "Педагогіка міжкультурного спілкування" для вчителів та викладачів ВНЗ і закладів післядипломної освіти України: соціокультурний, психосоціальний, методологія і методика викладання, психолого-методологічний, лінгвістичний, педагогічно-виховний. Пропонується впровадження такого курсу в систему післядипломної освіти України.

Ключові слова: післядипломна освіта Швейцарії та України, педагогіка міжкультурного спілкування (ПМС), основні аспекти курсу ПМС, діалог культур, гуманізація та гуманітаризація освіти.

Л.П. Черток

ПЕДАГОГИКА МЕЖКУЛЬТУРНОГО ОБЩЕНИЯ КАК ПУТЬ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА ДИАЛОГА КУЛЬТУР В ПОСЛЕДИПЛОМНОМ ОБРАЗОВАНИИ ШВЕЙЦАРИИ И УКРАИНЫ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема усовершенствования высшего и последиplomного образования в Швейцарии и Украины путем внедрения в учебные программы положений педагогики межкультурного общения. Освещаются основные аспекты курса "Педагогика межкультурного общения" для учителей и преподавателей вузов и учреждений последиplomного образования: социокультурный, психосоциальный, методология и методика преподавания, психолого-методологический, лингвистический, воспитательно-педагогический. Предлагается введение такого курса в систему последиplomного образования Украины.

Ключевые слова: последиplomное образование Швейцарии и Украины, педагогика межкультурного общения (ПМО), основные аспекты курса ПМО, диалог культур, гуманизация и гуманитаризация образования.

L. P. Chertock

PEDAGOGY OF INTERCULTURAL COMMUNICATION AS A WAY OF REALIZING THE PRINCIPLE OF CULTURES DIALOGUE IN POSTGRADUATE EDUCATION OF SWITZERLAND AND UKRAINE SUMMARY

The article analyzes the issue of modernizing the system of higher and postgraduate education in Switzerland and Ukraine by introducing the concept of pedagogy of intercultural communication into curricula. It illuminates the main aspects of the course

“Pedagogy of Intercultural Communication” for teachers of school, university, and institutions of further education: socio-cultural, psycho-social, methodology and methods of teaching; psycho-methodological, linguistic and pedagogical aspects. The author suggests introducing this course into the system of postgraduate education in Ukraine.

Keywords: postgraduate education of Switzerland and Ukraine, pedagogy of intercultural communication (PIC), main aspects of the course PIC, cultures dialogue, humanism and humanitarization in education.
